

بیمه و پیشینه آن در ایران

به کوشش: مرتضی والی‌نژاد

به عمل از بین بردن یا حفاظت در مقابل خطراتی که احتمالاً پیش می‌آید، از طریق انجام دادن محاسبات بیمه‌گری «بیمه» گفته می‌شود. بیمه نمی‌تواند جلو بروز ضرر را بگیرد، ولی می‌تواند منابعی را جانشین منابع از دست رفته بنماید. عرضه بیمه به دو صورت توزیع مستقیم و توزیع غیرمستقیم صورت می‌گیرد.

فعالیت شرکت بیمه می‌تواند شامل یک نوع بیمه یا انواع مختلف بیمه باشد. به نوع اول، شرکت بیمه تک خطی یا به عبارت دیگر، شرکت بیمه یک خطی و به نوع دوم، شرکت بیمه چند خطی اطلاق کرده می‌شود. شرکت بیمه همه خطی شرکتی است که پوشش بیمه خود را «تمام نیازهای شناخته شده» قرار می‌دهد.

مجموعه مفاهیم پولی، بانکی و بین‌المللی

پیشینه بیمه و بیمه‌گری

نخستین قرارداد بیمه‌ای که به وجود آن پی برده‌اند، قرار بیمه حمل و نقل (باربری دریایی) است که در سال ۱۳۴۷ میلادی در شهر ژن ایتالیا منعقد شده است، اما این بدین معنی نیست که پیش از آن، انسان در صدد یافتن وسیله‌ای برای مقابله با آثار حوادث نبوده است. در سده‌های دور، یک نوع قراردادهایی وجود داشته است که می‌توان آنها را اشکال ابتدایی بیمه دانست^(۱).

در سده‌های پیشین، بین دریانوردان حاشیه خلیج فارس مرسوم بوده است که هر گاه در کاروانی یکی از حیوانات باربر می‌مرد، حیوان دیگری به هزینه افراد کاروان تهیه می‌شد تا صاحب آن به تنهایی زیان وارده را تحمل نکند. همچنین، در یونان باستان مؤسسه‌های دولتی شبیه سازمان‌های بیمه اجتماعی با مددکاری وجود داشتند که به کمک درماندگان می‌شتافتند و از جمله فعالیت‌های آنها تأمین زندگی افراد کهنسال از کار افتاده

بود. در روم قدیم نیز نمونه‌هایی از مستمری مادام‌العمر وجود داشت^(۲).

زمان کشف قوانین و اصولی که مربوط به بیمه است، تقریباً به چند سال قبل بر می‌گردد، اگرچه می‌توان بیمه را در سنت‌ها و قراردادهای قبیله‌ای زمان‌های قبل نیز یافت که بر طبق آن، در وقوع بعضی از آفات و بلاها، مسوولیت‌هایی بر عهده یک یا چند شخص می‌افتاد و بار آن مصیبت به صورت جمعی به دوش کشیده می‌شد. این سنت از گذشته‌های دور وجود داشته است. مثال مناسبی از این مطلب، خونبها و دیه‌هایی است که برای قتل غیرعمدی پرداخت می‌شود. پرداخت این خونبها به عهده گروهی از بستگان شخص مجرم است. چنین قتل‌های غیرعمدی، تصادف و سانحه‌ای تلقی می‌شوند که در آنها مشکل مالی یک شخص، بین گروه بزرگی از مردم تقسیم می‌شود. بنابراین، شخصی که گرفتار چنین تصادفاتی می‌شود، از تحمل یک خسارت مالی خریدکننده نجات داده می‌شود، در حالی که نجات دیگر اعضای گروه او نیز نسبت به هر بلایی که در آینده اتفاق بیفتد، تضمین شده است، اگرچه در مقابل این ضمانت، هر فردی باید سرمایه‌گذاری لازم را جهت شرکت در دیه انجام دهد^(۳).

قدیمی‌ترین نوع بیمه به مفهوم کنونی، بیمه دریایی است که در قرون وسطا، به صورت تعاونی یا به عرصه وجود گذاشت^(۴).

بیمه به معنای امروزی ابتدا در زمینه حمل و نقل شروع شد و گویا یک نوع معامله اعتباری که در قرون وسطا مرسوم بود، موجب پیدایش بیمه باربری شده است. بعضی از سرمایه‌داران و صرافان به صاحبان کشتی و بازرگانی که قصد خرید کالا و حمل آن از طریق دریا را داشتند، نوعی وام به نام وام حوادث دریا پرداخت می‌کردند. در قرارداد این وام، وام‌گیرنده متعهد می‌شد که در صورتی که کشتی یا کالا سالم به مقصد برسد، افزون بر اصل وام، مبلغ شایان توجهی اضافه بر آن پرداخت کند، و اگر کشتی یا کالا در دریا غرق شود، وام‌گیرنده از

بازپرداخت وام معاف باشد. مبلغی که وام‌گیرنده، پس از رسیدن کشتی یا کالا به مقصد، افزون بر اصل وام می‌پرداخت، خیلی بیشتر از بهره متناسب با میزان وام و مدت آن بود. قسمتی از این مبلغ بهره وام و قسمت دیگر حق بیمه‌ای بود برای خطر غرق کشتی یا کالا که خسارت آن با این قرارداد متوجه وام‌دهنده می‌شد، با این تفاوت که در بیمه امروزی حق بیمه قبلاً دریافت می‌شود، ولی در این نوع معامله، حق بیمه پس از انتفای خطر و به شرط سالم بودن موضوع معامله دریافت می‌شد. این گونه معامله، در سده‌های باستان در یونان و روم رایج بود، ولی به علت ناامنی دریاها و رکود روابط تجاری بین کشورها برای مدت‌ها متروک شد^(۵).

این رابطه اعتباری در قرن سیزدهم میلادی در اروپا رواج داشت تا اینکه در سال ۱۷۳۴ پاپ گرگوار نهم کلیه معاملات ربوی و از جمله بوع مورد اشاره را ممنوع ساخت. با وجود این، سرمایه‌داران و صرافان ضمن اطاعت از فرمان پاپ، با تغییر مختصری در ماهیت معامله، به عملیات خود ادامه دادند. آنها توافق کردند که بابت وام بهره‌ای پرداخت نشود و خسارت وارد به بازرگان در اثر وقوع سوانح و حوادث به عهده وام‌دهنده باشد و در برابر این تعهد، بازرگان می‌بایست وجهی را که از لحاظ مقدار معادل همان بهره بود، ولی عنوان بهره نداشت، می‌پرداخت. بدین ترتیب، افزون بر رابطه وام بدون بهره، رابطه دیگری بین طرفین برقرار شد که قابل مقایسه با بیمه امروزی است، یعنی تعهد تقبل خسارت احتمالی در برابر حق بیمه. این نوع قراردادها ابتدا در فلورانس و سپس در ژن و به تدریج در سایر نقاط اروپا رواج پیدا کرد^(۶).

بیمه‌گری به عنوان یک حرفه مستقل از ابتدای سده پانزدهم رایج شد و بعضی از بازرگانان تمام فعالیت خود را در این حرفه متمرکز کردند، حرفه‌ای که از دید بیمه‌گر بسیار خطرناک بود و در واقع، یک سوداگری ماجراجویانه محسوب می‌شد. رفته رفته رویه بر این قرار

اعتباری و نهادهای مشابه آنها در مجموع سازمان‌ها و مناسباتی را پدید می‌آورند که بخش مالی اقتصاد را تشکیل می‌دهند (۱۵).

پیچیدگی دارایی‌های واقعی و فیزیکی در عرصه زندگی مادی به پیچیدگی دارایی‌های مالی و نهادهایی که آن دارایی‌ها را عرضه می‌دارند، یعنی نهادهای مالی، انجامیده است. تشکیل هر نهاد مالی برای پاسخگویی به ضرورت اقتصادی خاصی است و هر نهاد مالی انجام وظیفه ویژه‌ای را پذیرفته است (۱۶).

مؤسسه‌های مالی در بازار مالی و در سه گروه بازار سرمایه و بازار تأمین اطمینان فعالیت دارند. در این مجموعه گسترده، فعالیت انواع مؤسسه‌های مالی در تأمین مالی، خدمات مالی و سرمایه‌گذاری و کاهش و توزیع خطرپذیری (ریسک) خلاصه می‌شود (۱۷).

عملی شدن امیدهای آینده در بعد اقتصادی، همبستگی‌ها و موقعیت انسان را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. از اینرو، انسان همواره تلاش می‌کند تا با کمک دانش و تجربه و یا حدس ساده، با محاسبه و آینده‌نگری، با تشریک مساعی و همکاری طرفین و یا هر وسیله و ابزار ممکن دیگر، از طریق کاهش احتمال خطر و عدم اطمینان، بستری مناسب و برخوردار از اطمینان نسبی را جهت استمرار فعالیت‌های اقتصادی فراهم آورد (۱۸). بیمه یکی از نیازهای اساسی انسان است، چرا که حوادث و پیامدهای مالی آن، که مستلزم ایجاد بیمه

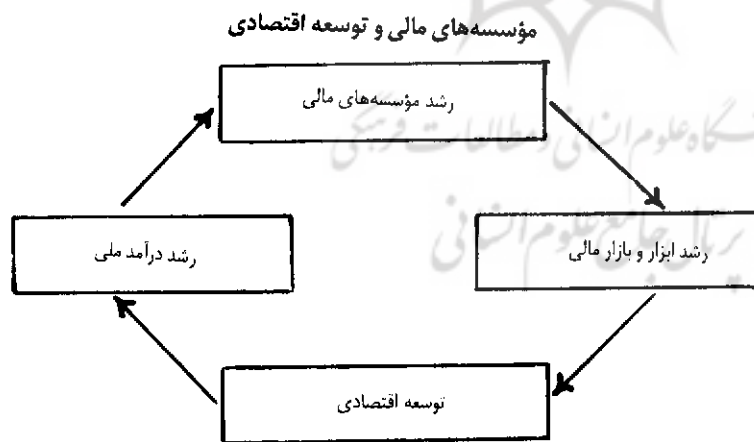
توجه به گستردگی و وسعت دامنه فعالیت در انواع بیمه‌ها، دولت‌ها به منظور حفظ حقوق گروه بیمه‌گذاران تدوین مقررات و ضوابط لازم ناظر بر جنبه‌های اصلی و فنی معاملات بیمه را به خود اختصاص داده و برای سالم نگاه داشتن معاملات بیمه و اجتناب از هر گونه بی‌نظمی و انحراف، قوانینی را وضع کرده‌اند که متضمن خط مشی و شیوه نامه لازم برای انجام حرفه بیمه‌گری می‌باشد (۱۱).

پیشرفت فن‌آوری و اختراعات و نوآوری‌های نوین، ایجاد تأسیسات بزرگ صنعتی و تجاری، توسعه راه‌ها، ازدیاد و تنوع وسایل حمل و نقل و دگرگونی‌های وسیعی که در تمام ابعاد زندگی جوامع بشری بوجود آمده، موجب شده است که صنعت بیمه به موازات این پیشرفت‌ها گسترش یابد و خدمات خود را متناسب با نیاز مشتریان خود عرضه دارد (۱۲).

جایگاه بیمه در توسعه

رشد و توسعه اقتصاد متأثر از رشد و توسعه مالی است و تحقق رشد مالی بدون گسترش تأمین مالی و افزایش درجه اطمینان سرمایه‌گذاری‌ها امکان‌پذیر نیست. توسعه مالی، ابزارها و مؤسسه‌ها و بازارهای مالی را در بر می‌گیرد و در این میان، مؤسسه‌های مالی بخش اساسی توسعه بازار مالی را تشکیل می‌دهند. مؤسسه‌های مالی زمینه‌ساز رشد ابزار مالی می‌باشند (۱۳) (شکل شماره یک).

شکل شماره یک

هستند، موضوعی همگانی و جهانی شده‌اند؛ مرگ ناگهانی، از کارافتادگی، بیماری، بیکاری، آتش‌سوزی، سیل، توفان، غرق شدن، حوادث مربوط به حمل و نقل و خسارات مالی ناشی از آن و ... به اختیارات شخصی و حرفه‌ای وابسته نیستند. فرد قربانی و خانواده‌اش غالباً دچار فقر می‌شوند و کارایی اقتصادی آنان تا آنجا که به پول و سرمایه مربوط است، آسیب می‌بیند. چنین واقعیتهایی

عناصر اصلی نظام سالم مالی شامل محیط کلان اقتصادی با ثبات، بخش خصوصی پویا و چارچوب قضایی حمایت‌کننده‌ای است که هم شیوه اداره داخلی نهادهای مالی و نظم‌دهی خارجی به نیروهای بازار و هم تنظیم قدرتمند و نیز نظارت بر آن را ممکن می‌سازد (۱۴).

شبکه بانکی، بورس اوراق بهادار، مؤسسه‌های بیمه، شرکت‌های سرمایه‌گذاری، مؤسسه‌های مالی -

گرفت که بیمه‌گران به صورت منظم و بی‌دریغ یکدیگر را ملاقات کنند و اطلاعات مربوط به مسافرت‌های دریایی، وضعیت کشتی‌ها و حوادثی را که اتفاق می‌افتاد، در اختیار یکدیگر قرار دهند. مشهورترین گردهمایی بیمه‌گران، جلساتی بود که در شهر لندن (قهوه‌خانه لویدرز) تشکیل می‌شد (۷).

در بین مؤسسه‌های بیمه تجاری، لویدرز لندن وضع ویژه و بسیار استثنایی دارد. لویدرز یک شرکت بیمه یا یک مؤسسه دارای شخصیت حقوقی نیست، بلکه لویدرز بازار یا بورس بیمه است با تشکیلات و مقررات منحصر به فرد (۸).

در قرن هفدهم در زمان سلطنت شارل دوم شخصی به نام ادوارد لویدرز قهوه‌خانه‌ای در لندن داشت که محل تجمع و ملاقات بازرگانان، ملوانان و صاحبان کشتی‌ها بود. لویدرز برای اینکه مشتریان خود را در جریان اخبار مربوط به دریا و مسایل تجاری آنروز بگذارد، روزنامه‌ای به نام لویدرز نیوز منتشر کرد. کم‌کم قهوه‌خانه او به مرکز تجارت و معاملات بیمه‌های (بیمه‌نامه‌های دریایی) تبدیل شد. ابتدا بیمه‌گران به طور انفرادی و به تدریج با تشکیل گروه‌های متعدد با همکاری یکدیگر قبول خطر می‌کردند. بعدها سایر انواع بیمه نیز در لویدرز قبول می‌شد و فرمان سلطنتی سال ۱۷۲۰ لویدرز را رسماً به عنوان یک سازمان بیمه‌گری مجاز شناخت. اینک، لویدرز در اغلب بنادر و شهرهای بزرگ دنیا کارشناسانی برای رسیدگی و اظهارنظر نسبت به خسارت‌های مربوط به بیمه باربری و سایر بیمه‌ها دارد و معمولاً نظر کارشناسان لویدرز توسط تمام مؤسسه‌های بیمه در سراسر جهان قبول می‌شود (۹).

دو سده اخیر نقطه اوج گسترش فعالیت‌های بیمه‌ای در جهان بوده است. در کشورهای صنعتی و توسعه‌یافته، بیمه نقش بسیار ارزنده‌ای را در ثبات وضع اقتصادی به عهده داشته است و در کشورهای در حال توسعه به تدریج نقش و اهمیت بیمه بر مردم آشکار می‌شود و این صنعت روبه‌گسترش و توسعه می‌رود. در این دو سده، به موازات توسعه و تکامل صنعت و فن‌آوری، انواع رشته‌های جدید بیمه‌ای که منطبق بر نیازهای جوامع انسانی می‌باشد، پدیدار شده است: بیمه‌های حوادث شخصی، بیمه‌های اتومبیل، بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی، بیمه بدنه هواپیما و چرخ‌بال، بیمه مسوولیت تولید، بیمه مسوولیت‌های حرفه‌ای، بیمه مسوولیت مؤسسه‌های حمل و نقل، بیمه مسوولیت کارفرما، انواع رشته‌های بیمه عمر، انواع بیمه‌های حمل و نقل و باربری (دریایی، زمینی، هوایی)، بیمه آتش‌سوزی و خطرات طبیعی، بیمه سرعت و دزدی، بیمه دام، بیمه محصولات کشاورزی، بیمه خطرات اتمی و ... (۱۰).

امروزه بیمه را می‌توان یکی از ارکان مهم حیات اقتصادی و اجتماعی جامعه بشری به حساب آورد و با

مؤسسه‌های بیمه می‌باید در کنار هدف اصلی خود، یعنی کسب سود، هدف فرعی دیگری را با عنوان حفاظت از سرمایه‌های ملی و در لواء آن، تأمین آسایش خاطر برای بیمه‌گذاران، در مدنظر قرار دهند، سود در شرکت‌های بیمه حاصل تفریق مجموع درآمدهای بدست آمده از فعالیت‌های بیمه‌ای (حق بیمه‌ها) و غیربیمه‌ای از مجموع تمامی خسارت‌ها، هزینه‌های اداری - تشکیلاتی و هزینه‌های غیربیمه‌ای است. معمولاً مؤسسه‌های بیمه تعهدات خود را از محل انباشت حق بیمه‌های تحقق‌یافته دریافتی خود (بازرترین منبع درآمدی این مؤسسه‌ها) ایفا می‌کنند. به منظور حفظ منافع مؤسسه در برابر حوادث فاجعه‌آمیز از یک سو، و عدم توانایی مؤسسه‌های بیمه در افزایش حق بیمه‌ها، به سبب کاهش تقاضای مؤثر مشتری (بیمه‌گزار) از سوی دیگر، ناگزیر باید منابع دیگری را برای کسب درآمد بیابند که در جهان کنونی نه تنها شرکت‌ها و مؤسسه‌های

صورتی دقیق پرداخت‌های آینده خود را پیش‌بینی نمایند، در نتیجه، نقدشوندگی دارایی‌های این سازمان‌ها اهمیت زیادی برای آنها ندارد. این سازمان‌ها می‌توانند پول‌های خود را در اوراق بهادار بلندمدت (اوراق قرضه شرکت‌ها، سهام، وام‌های رهنی و ...) سرمایه‌گذاری کنند (۳۴).

شرکت‌های بیمه عمر، افراد را در برابر خطر مالی ناشی از مرگ بیمه می‌کنند و در ازای آن، وجوهی را به صورت اقساط دریافت می‌نمایند. افراد طبق قرارداد، حق بیمه می‌پردازند و شرکت‌های بیمه از محل این پول‌ها، اوراق قرضه شرکت‌ها را خریداری می‌کنند یا وام‌های رهنی به درخواست‌کنندگان می‌دهند. همچنین، شرکت‌های بیمه در سهام شرکت‌ها هم سرمایه‌گذاری می‌کنند، ولی تنها می‌توانند از محل موجودی‌های کنونی به چنین کاری دست بزنند. شرکت‌های بیمه بزرگترین سازمان‌های پس‌انداز قراردادی به شمار می‌آیند (۳۵).

شرکت‌های بیمه حوادث و آتش‌سوزی بیمه‌گزاران را در برابر زیان‌های ناشی از دزدی، آتش‌سوزی و تصادف بیمه می‌کنند. عملکرد این شرکت‌ها همانند شرکت‌های بیمه عمر است که پول‌های خود را از محل دریافت حق بیمه از افراد و بیمه‌گذاران تأمین می‌کنند. اگر رویدادی فاجعه‌آمیز رخ دهد، شرکت‌های بیمه زیان‌های سنگینی را متحمل می‌شوند. بدین دلیل، آنها (در مقایسه با شرکت‌های بیمه عمر) پول‌های خود را صرف خرید دارایی‌هایی می‌کنند که از قدرت نقدشوندگی بیشتری برخوردار است (۳۶).

اگر افزایش رفاه و گسترش عدالت اجتماعی را از نتایج معین توسعه اقتصادی بدانیم، بیمه که اتلاف سرمایه‌های ملی در برابر حوادث طبیعی و غیرطبیعی را جبران کرده، برای سرمایه‌گذاران در جریان تولید ملی کشور، آسایش خاطر و تأمین اقتصادی بوجود می‌آورد، صادرات کشور را با تسویق و تأمین خاطر صادرکنندگان گسترش می‌دهد، پس‌اندازهای کوچک را تحت عنوان بیمه‌های عمر و پس‌انداز جمع‌آوری و در جریان تولید کالا و خدمات سازنده کشور وارد می‌سازد و نیروی انسانی - این سرمایه‌متولر در افراد جامعه - را در برابر حوادث و بیماری‌ها حمایت می‌کند و نقش تعیین‌کننده‌ای هم در روند توسعه اقتصادی دارد. بیمه‌های بازرگانی نیز بخش مهمی از موانع توسعه اقتصادی کشور را از میان برمی‌دارند و روند توسعه را سرعت می‌بخشند. از اینرو، بیمه با وجود برخورداری از پیشینه تاریخی بسیار، در سده حاضر به شدت مورد توجه قرار گرفته و اهمیت شایان یافته است (۳۷).

بیمه آن بخش از خدمات است که همگام و در پی دو بخش صنعت و کشاورزی و در خدمت آنها رشد می‌کند و یکی از سالم‌ترین و مهم‌ترین قسمت‌های بخش خدمات بشمار می‌رود (۳۸).

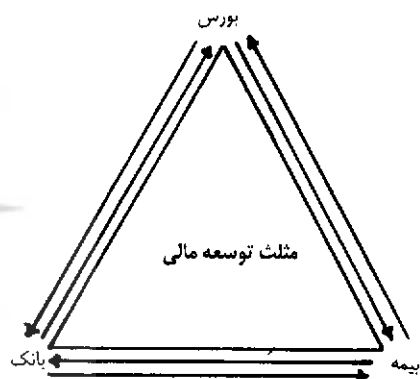
اقتضا می‌کند که بیمه به عنوان نیازی اساسی و در سطحی گسترده، فعالیت‌ها و موقعیت‌های انسانی را در برگیرد (۳۹).

بیمه ابزاری ضروری است که با بکارگیری همبازی متقابل، به حل مسایل عمومی بشر بر می‌خیزد و در عمل هیچ جایگزینی ندارد (۴۰).

بیمه در کلیه شاخه‌ها و رشته‌های فعالیت اقتصادی به گسترش اطمینان کمک می‌کند. یکی از این زمینه‌ها بازار مالی است که بیمه در آن نقش فعالی را ایفا می‌کند. بازار مالی متشکل از بیمه، بورس و بانک را می‌توان مثلث توسعه مالی نامید که در آن، بانک «پایگاه پول»، بورس «پایگاه سرمایه» و بیمه «پایگاه اطمینان» یا از تباط دوسویه به توسعه مالی کمک می‌کنند (۴۱) (شکل شماره دو).

شکل شماره دو

مثلث توسعه مالی

بیمه، بانک و بورس به عنوان مثلث توسعه مالی از یک رابطه تعاملی و تکامل بخش در توسعه یکدیگر برخوردارند و به منظور گسترش بازار مالی، توسعه همزمان این سه بازار زیرمجموعه ضروری به نظر می‌رسد (۴۲).

حساسیت بازارهای پول و سرمایه و نوسان‌ها و ضربه‌پذیری این دو بازار تحت تأثیر تحولات اقتصادی و غیراقتصادی، نیازمند ساز و کارهای مناسب برای توسعه خطرپذیری (ریسک‌پذیری) است. بیمه در مدیریت شرکت‌ها، مدیریت مؤسسه‌های واسطه‌گری، مدیریت بدهی و مسوولیت، مدیریت یرتقوی با سند سهام و کاهش آسیب‌پذیری ناشی از نوسان‌های منفی قیمت سهام، کارساز و تأمین‌کننده سطح اطمینان مورد نیاز است (۴۳).

سازمان‌های پس‌انداز قراردادی (شرکت‌های بیمه، صندوق‌های بازنشستگی و ...) نوعی واسطه مالی هستند که پول‌های مورد نیاز خود را در زمان‌های مشخص، طبق قرارداد دریافت می‌دارند. از آنجا که آنها می‌توانند به

○ بیمه ابزاری ضروری است که با بکارگیری همبازی متقابل، به حل مسایل عمومی بشر بر می‌خیزد و در عمل هیچ جایگزینی ندارد.

○ مؤسسه‌های بیمه ضمن ایفای نقشی که در توسعه سرمایه‌گذاری و تثبیت وضع مالی واحدهای اقتصادی دارند، به شیوه‌های گوناگون، به ایجاد و افزایش اعتبار و توسعه مبادلات ملی و فراملی کمک می‌کنند.

بیمه‌ای، بلکه اکثر مؤسسه‌های مالی از جمله بانک‌ها، شیوه سرمایه‌گذاری را به عنوان ممر درآمد ثانی بکار می‌برند (۳۹).

شرکت‌های بیمه می‌توانند هم در بازار پول و هم در بازار سرمایه فعالیت داشته باشند و نقش عرضه‌کننده منابع مالی و یا تقاضاکننده سرمایه را ایفا کنند. با توجه به اهمیت اثربخشی مثبت بخش مالی در توسعه اقتصادی کشورها، صنعت بیمه به عنوان یکی از اجزای سرمایه‌گذاران نهادی، در برگیرنده ایجاد ظرفیت‌های نوین سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی است (۴۰).

مؤسسه‌های بیمه ضمن ایفای نقشی که در توسعه سرمایه‌گذاری و تثبیت وضع مالی واحدهای اقتصادی دارند، به شیوه‌های گوناگون به ایجاد و افزایش اعتبار و توسعه مبادلات ملی و فراملی کمک می‌کنند. این کمک ممکن است به شکل مستقیم و یا غیرمستقیم صورت

صنعت بیمه همگرایی پیدا کرده‌اند. مدیریت موفق ریسک و سرمایه‌گذاری و استفاده از ابزارهای جدید مالی مستلزم رقابتی بودن بازارها است.^(۳۸)

تا چند سال پیش، در بسیاری از کشورها، مؤسسه‌های بیمه و بسیاری از نهادهای مالی دیگر در بازارهایی فعالیت داشتند که از یک چتر حمایتی در برابر رقابت برخوردار بودند، اما تحولات جهانی مؤسسه‌های بیمه را با رقابت از ناحیه بیمه‌پذیران خارجی و سایر مؤسسه‌هایی که تخصص اصلی‌شان بیمه نیست، اما در زمینه‌های بیمه‌ای نیز فعال شده‌اند، رو به رو ساخته است. همچنین، بین‌المللی شدن سرمایه‌ها و ادغام جهانی بازارهای مالی نیز سهم عمده‌ای در افزایش رقابت در نظام مالی از جمله شرکت‌های بیمه داشته است. از سویی، مؤسسه‌های مالی و بسیاری از شرکت‌های بیمه ماهیت بین‌المللی پیدا کرده‌اند و از سوی دیگر، مشتریان این مؤسسه‌ها نیز ماهیت بین‌المللی یافته‌اند. در چنین حالتی، اهمیت نسبی فعالیت‌های بین‌المللی برای شرکت‌های بیمه و کل نظام مالی افزایش یافته است.^(۳۹)

صنعت بیمه به عنوان یک نهاد اقتصادی - اجتماعی تحت تأثیر شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی موجود در هر کشور قرار دارد و مجموعه این شرایط، محیط رشد و بستر حرکت آنرا تشکیل می‌دهند. ساختار صنعت بیمه، تعداد شرکت‌های بیمه و نوع مالکیت آنها، شیوه مدیریت، فن‌آوری، کیفیت و کمیت شبکه فروش، کیفیت خدمات بیمه‌ای ارائه شده، چگونگی نظام‌های نظارتی و ابزار اعمال این نظارت، آموزش پرسنل و ... از جمله عواملی می‌باشند که استفاده بهینه از آنها موجب رشد بیمه می‌شود.^(۴۰)

از جمله مهمترین عوامل تأثیرگذار بر رشد صنعت بیمه، وضعیت اقتصادی است. نظام اقتصادی، سطح تولید و درآمد ملی، درآمد سرانه، حجم سرمایه‌گذاری‌ها، حجم صادرات و واردات، حجم پس‌انداز ملی، رکود یا رونق اقتصادی، نرخ تورم و ... از جمله عوامل اقتصادی می‌باشند که تأثیر تعیین‌کننده‌ای بر روند رشد صنعت بیمه در هر کشوری دارند.^(۴۱)

نگاهی گذرا به ایران

آرایش نهادهای مالی در صحنه اقتصاد ایران بیانگر عدم تنوع این نهادها و محوریت نظام بانکی در آنهاست. افزون بر بانک‌ها، مؤسسه‌های بیمه، صندوق‌های بازنشستگی و شرکت‌های تجاری و سرمایه‌گذاری نیز در عرصه اقتصاد کشور حضور دارند که مالکیت بیشتر آنها در دست دولت است.^(۴۲)

نظام مالی ایران فاقد قانونمندی‌های لازم در زمینه تفکیک بازار پول و سرمایه است و در آن، نقش و جایگاه مؤسسه‌های مالی مختلف از جمله شرکت‌های بیمه و

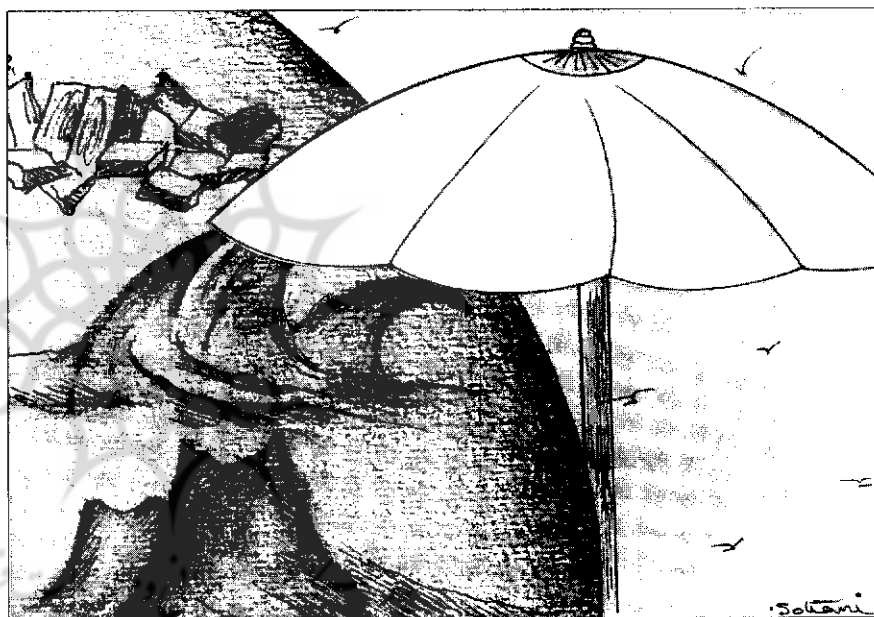
در مقابل بیمه‌گزاران است، اما میزان این بدهی و موعد پرداخت آن به دقت معلوم نیست، زیرا شرکت‌های بیمه هر یک با تعداد زیاد بیمه‌گزار طرف معامله هستند. از اینرو، جمع بدهی بیمه‌گر در مقابل بیمه‌گزاران در اختیار شرکت‌های بیمه قرار می‌گیرد.^(۴۳)

شرکت‌های بیمه می‌توانند از محل ذخایر فنی خود مبادرت به اعطای وام و یا مشارکت در مؤسسه‌های اعتباری نمایند. معامله‌های اعتباری مؤسسه‌های بیمه بیشتر در اشکال زیر صورت می‌گیرد: اعطای وام به بیمه‌گزاران بیمه عمر، معاملات وام رهنی، تأسیس بانک، مشارکت در مؤسسه‌های سرمایه‌گذاری، خرید اوراق قرضه ملی و سایر انواع اسناد دولتی و ...^(۴۵) دولت‌ها در سرمایه‌گذاری ذخایر فنی بیمه نظارت می‌کنند تا این سرمایه‌های بزرگ که از اجزای کوچک

بذیرد. افزون بر این، شرکت‌های بیمه، که از ذخایر شایان توجهی برخوردارند، می‌توانند مبادرت به اعطای وام نمایند.^(۴۱)

یکی از انواع جدید بیمه، بیمه اعتبار است. در این نوع بیمه، بیمه‌گر خطر بی‌اعتباری بدهکار را به عهده می‌گیرد و باز پرداخت بدهی او را تضمین و تعهد می‌کند، اما در برابر، حتی رجوع خود را به بدهکار حفظ می‌نماید. در بیمه اعتبار، که شباهت زیادی به معاملات بانکی دارد، بیمه‌گر متعهد است که در صورت عدم پرداخت دین توسط بدهکار، به جای او پرداخت نماید، به این ترتیب، اعتبار یک شخص عادی تا حد اعتبار یک شرکت بیمه افزایش می‌یابد. در اثر توسعه بیمه اعتبار:

- مؤسسه‌های اعتباری، تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان خدمات و کالا نیست به دریافت طلب خود

▲ چتر حمایتی بیمه، خسارات مالی حوادثی چون سیل، توفان، زلزله و ... را جبران می‌کند.

بیش پرداخت حق بیمه (پس‌اندازهای کوچک بیمه‌گزاران) تشکیل می‌شود، در راستای سیاست اقتصادی کشور بکار افتد.^(۴۶)

امروزه، مؤسسه‌های بیمه فعالیت‌های گسترده‌ای را برای مدیریت خطر و بهبود عملیات خود آغاز نموده‌اند. یکی از شیوه‌هایی که این مؤسسه‌ها، به ویژه در سال‌های اخیر در اقتصادهای پیشرفته و بازارهای نوظهور، مورد استفاده قرار داده‌اند، همانا استفاده از توانمندی نوآوری مالی و طراحی ابزارهای مالی مشتقه، یعنی «تبدیل ریسک به اوراق بهادار» است.^(۴۷)

تبدیل ریسک بیمه به اوراق بهادار پدیده‌ای نوین و سرمنشاء دگرگونی بسیار مهمی در فرآیند توسعه بازار سرمایه و صنعت بیمه است. با این تحول، بازار سرمایه و

اطمنان کافی حاصل کرده و می‌تواند بدون بیم از خطر بی‌اعتباری و افلاس بدهکاران، به توسعه فعالیت خود بپردازد:

- تحصیل اعتبار و خرید اقساطی کالا تسهیل می‌شود و هر کس در خود قدرت استرداد وام یا پرداخت اقساط را ببیند، می‌تواند به انجام معاملات مورد نظر مبادرت نماید.^(۴۸)

شرکت‌های بیمه نه‌تنه افتضای طبیعت فعالیت خود، ملزم به دگرگونی ذخیره و بزه‌ای هستند. به این وجوه، که همانند اندوخته‌ها و ذخایر دیگر شرکت‌ها، در سنون بدهی ترازنامه آنها انعکاس می‌یابد، در اصطلاح بیمه‌گران «ذخیره فنی» گفته می‌شود.^(۴۹)

ذخیره فنی شرکت‌های بیمه معرف بدهی بیمه‌گر

صندوق‌های بازنستگی، به دقت تعیین نشده و استفاده از ابزارهای مالی نوین نیز پیش‌بینی نشده است و شبکه بانکی و بازار پول بر بازار سرمایه چیرگی دارد^(۴۳).

گسترش خدمات بیمه‌ای، که در رابطه مستقیم با سطح توسعه اقتصادی است، امکان سرمایه‌گذاری بیشتر شرکت‌های بیمه را در اوراق بهادار فراهم می‌آورد. در ایران، آن گونه که باید از توانمندی‌های صنعت بیمه در بازارهای مالی، به ویژه در بازار سرمایه استفاده نشده و سهم بیمه در بازار سرمایه (بازار بورس) چندان شایان توجه نبوده است^(۴۴).

رویه‌مرفته، بیمه در ایران نتوانسته است جایگاه واقعی خود را بیابد، در حالی که ظرفیت بالقوه برای داشتن جایگاه مناسب را دارد. بخش عمده‌ای از این ناتوانی به سبب عدم شناخت از جایگاه بیمه در اقتصاد کشور است. بسیاری از مردم از امکانات و مزایای بیمه‌های بازرگانی اطلاع چندانی ندارند. نگاهی به روند بیمه‌های بازرگانی در ایران نشان می‌دهد که آنچه مربوط به خود بیمه بوده، یک رشد بطی و کند است و تغییرات شدید و نقاط عطف در روند بیمه‌های بازرگانی بیشتر مربوط به دگرگونی‌های خارج از صنعت بیمه و تحت تأثیر عوامل بیرون‌زا بوده است. بخش مهم و تعیین‌کننده‌ای از محتوای بازار را بیمه‌های اجباری تشکیل می‌دهد. این امر به سبب وضعیت انحصار چندگانه فروش حاکم بر بازار، خود موجب گرایش کمتر شرکت‌های بیمه به سمت بیمه‌های اختیاری می‌شود. وجود بیمه‌های اجباری دولتی که خود ناشی از ساختار اقتصادی کشور و نقش مسلط دولت بر اقتصاد کشور است، باعث شده است که صنعت بیمه توان خود را صرف این نوع بیمه‌ها کند و به نیازهای واقعی مردم به انواع پوشش‌های بیمه‌ای توجه بایسته نداشته باشد^(۴۵).

در ایران، نخستین قانون ناظر بر بیمه و فعالیت‌های آن در سال ۱۳۱۶ به تصویب رسید، و نخستین شرکت بیمه خصوصی در کشور هم در سال ۱۳۲۹ تأسیس یافت^(۴۶).

در دهه‌های ۴۰-۱۳۳۰، صنعت بیمه کشور با تأسیس هفت شرکت بیمه خصوصی وارد مرحله نوینی از فعالیت خود شد و در سال ۱۳۵۰، با تأسیس بیمه‌های مشترک داخلی و خارجی رونق بیشتری یافت. در این دوره، بیمه در ایران روبه توسعه بود و نقش نسبتاً کارآمدی را در بازار سرمایه ایفا می‌کرد^(۴۷).

پس از انقلاب اسلامی، در سال ۱۳۵۸، مجوز فعالیت بیمه‌های خصوصی و خارجی به طور کلی لغو شد. در این دوره، شرکت‌های بیمه دولتی فعالیت خود را هماهنگ با نیاز جمعیت روزافزون کشور و تحولات اقتصادی جامعه رقم نزدند و فعالیت‌های بیمه به عملیات چهار شرکت بیمه عمومی (شرکت‌های بیمه ایران، البرز،

آسیا و دانا) محدود شد. هم‌اینک، بازار بیمه ایران انحصاری است که در عمل به مفهوم وجود یک شرکت بیمه با چهار شعبه است^(۴۸).

ناکارآمدی شرکت‌های بیمه در ایران هر چند طی سال‌های اخیر کاهش یافته، و تولید حق بیمه در صنعت بیمه کشور طی سال‌های ۷۸-۱۳۷۵ به طور متوسط سالانه نزدیک به ۳۴ درصد و در سال ۱۳۷۹ از رشدی بیشتر از ۳۵ درصد بهره‌مند شده و دریافت حق بیمه در این سال از مرز ۴۰۰۰ میلیارد ریال فراتر رفته است، با وجود این، با توجه به حجم اقتصاد و سابقه فعالیت بیمه در ایران و در مقایسه با دیگر کشورها، تنوع خدمات بیمه‌ای و اثبات سرمایه در این بخش اندک است، زیرا در حالی که حق بیمه پرداختی در ایران کمتر از یک درصد از تولید ناخالص داخلی است، این میزان در کشورهای پیشرفته صنعتی به ۱۸ درصد می‌رسد^(۴۹).

در حال حاضر، طبق برنامه مشخصی، مراحل

○ تبدیل ریسک بیمه به اوراق بهادار،
پدیده‌های نوین و سرچشمه دگرگونی
بسیار مهمی در فرآیند توسعه بازار
سرمایه و صنعت بیمه است.

○ در ایسیران، آن گونه‌گنه باید از
توانمندی‌های صنعت بیمه در بازارهای
مالی، به ویژه در بازار سرمایه استفاده
نشده و سهم بیمه در بازار سرمایه (بازار
بورس) چندان شایان توجه نبوده است.

ازادسازی و خصوصی‌سازی در صنعت بیمه در دست انجام است و قوانین و مقررات لازم در این زمینه تدوین و تصویب شده است^(۵۰).

در بخش بعدی این مقاله به زمینه‌ی بنیادی و روند تکوین بیمه در ایران به طور مسروحتر خواهیم پرداخت.

ادامه دارد

منابع / پانوشته‌ها

- (۱) جباری / اصول بیمه / جزوه آموزشی / مؤسسه بانکداری ایران / صفحه یک.
- (۲) همان / صفحه یک.
- (۳) محمدنجات ... صدیقی / بیمه در سیستم اقتصادی اسلام / ترجمه مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی / چاپ اول / دفتر تبلیغات اسلامی / حوزه علمیه قم / بهار ۱۳۷۱ / صفحات ۲۷ و ۲۸.

(۴) روزنامه همشهری / شماره ۸۴۸ / ۱۱ اذر ۱۳۷۴ / صفحه ۶.

(۵) جباری / صفحه ۲.

(۶) همان / صفحه ۲.

(۷) روزنامه همشهری / شماره ۸۴۸ / ۱۱ اذر ۱۳۷۴ / صفحه ۶.

(۸) جباری / صفحه ۲۱.

(۹) همان / صفحه ۲۱ و ۲۲.

(۱۰) هادی دستباز / اصول بیمه، اصول و کلیات بیمه‌های تجاری / جزوه آموزشی / مرکز آموزش بانکداری / صفحات ۷ و ۸.

(۱۱) روزنامه همشهری / شماره ۸۴۸ / ۱۱ اذر ۱۳۷۴ / صفحه ۶.

(۱۲) همان / صفحه ۶.

(۱۳) حسین کدخدایی / مؤسسات مالی زمینه‌ساز رشد پایدار / خلاصه مقالات ارائه شده در نهمین کنفرانس سیاست‌های پولی و ارزی / مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی / اردیبهشت ۱۳۷۸ / صفحات ۵۷ و ۵۸؛ مرتضی والی‌نژاد / امنیت و توسعه؛ توسعه مالی و واسطه‌های مالی / اطلاعات سیاسی - اقتصادی؛ سال پانزدهم / شماره هفتم و هشتم / فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۰ / صفحه ۱۹۹.

(۱۴) تازه‌های اقتصاد / شماره ۸۳ / اذر ۱۳۷۸ / صفحه ۵۷؛ مرتضی والی‌نژاد / صفحه ۱۹۹.

(۱۵) مرتضی والی‌نژاد / صفحه ۱۹۹.

(۱۶) بورس / شماره ۱۸ / دی ۱۳۷۸ / صفحه ۳۲.

(۱۷) مرتضی والی‌نژاد / صفحه ۱۹۹ و ۲۰۰.

(۱۸) محمد نجات ... صدیقی / بیمه در سیستم اقتصادی اسلام / ترجمه مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی / چاپ اول / دفتر تبلیغات اسلامی / حوزه علمیه قم / بهار ۱۳۷۱ / صفحه ۲۴.

(۱۹) همان / صفحه ۸۳.

(۲۰) همان / صفحه ۴۱.

(۲۱) حسین کدخدایی / بیمه، بانک، بورس؛ مثلث توسعه مالی / فصلنامه بانک / شماره ۱۹ / زمستان ۱۳۸۰ / صفحه ۳۲.

(۲۲) همان / صفحه ۳۴.

(۲۳) همان / صفحه ۳۴.

(۲۴) فردریک میشکین / پول، ارز و بانکداری / ترجمه علی جهانخانی و علی یارسیان / چاپ اول / انتشارات سمت / زمستان ۱۳۷۸ / صفحه ۴۸.

(۲۵) همان / صفحات ۴۸ و ۴۹.

(۲۶) همان / صفحه ۴۹.

(۲۷) روزنامه همشهری / شماره ۸۴۸ / ۱۱ اذر ۱۳۷۴ / صفحه ۶.

(۲۸) همان / صفحه ۶.

- ۲۹) روزنامه اطلاعات / شماره ۲۲۴۳۶ / ۱۶ اسفند ۱۳۸۰ / صفحه ۱۹
- ۳۰) دفتر بررسی‌های اقتصادی / مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی / سرمایه گذاران نهادی و موقعیت صنعت بیمه / مجلس و پژوهش / سال چهارم / شماره ۲۱ / مهر و آذر ۱۳۷۵ / صفحات ۹۷ تا ۹۹
- ۳۱) جباری / اصول بیمه / جزوه آموزشی / مؤسسه بانکداری ایران / صفحه ۶۳
- ۳۲) همان / صفحات ۶۵ تا ۶۶
- ۳۳) همان / صفحه ۳۶
- ۳۴) همان / صفحه ۳۷
- ۳۵) همان / صفحات ۶۷ و ۶۸
- ۳۶) همان / صفحه ۶۹
- ۳۷) سیداحمد میرمطهری / نقش مؤسسات
- بیمه در بازار سرمایه / مجله بورس / شماره ۲۹ / بهمن ۱۳۸۰ / صفحه ۳۱
- ۳۸) همان / صفحه ۳۲
- ۳۹) همان / صفحات ۳۲ و ۳۳
- ۴۰) دفتر مطالعات و پژوهش‌های بیمه‌ای / تحولات بیمه‌های بازرگانی در ایران از آغاز تا سال ۱۳۷۰ / چاپ اول / بیمه مرکزی ایران / ۱۳۷۲ / صفحات ۱۱ تا ۱۳
- ۴۱) همان / صفحه ۱۲
- ۴۲) حسین عبده تبریزی / موقعیت امروز نهادهای مالی در ایران / مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات دهمین سمینار بانکداری اسلامی / چاپ اول / مؤسسه عالی بانکداری ایران / ۱۳۷۸ / روزنامه سلام / شماره ۵۶۵ / ۸ آبان ۱۳۷۵ / صفحه ۸
- ۴۳) مرتضی والی‌نژاد / صفحه ۲۰۲
- ۴۴) دفتر بررسی‌های اقتصادی / مرکز
- پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی / صفحه ۹۷
- ۴۵) روزنامه همشهری / شماره ۸۴۸ / ۱۱ آذر ۱۳۷۴ / صفحه ۶
- ۴۶) روزنامه همشهری / شماره ۲۵۹۵ / ۲۸ آذر ۱۳۸۰ / صفحه ۵
- ۴۷) همان / صفحه ۵
- ۴۸) همان / صفحه ۵ / بانک و اقتصاد / شماره ۱ / اسفند ۱۳۷۷ / صفحه ۱۷
- ۴۹) روزنامه اطلاعات / شماره ۲۲۴۱۴ / ۱۷ بهمن ۱۳۸۰ / صفحه ۴ / روزنامه همشهری / شماره ۲۵۹۵ / ۲۸ آذر ۱۳۸۰ / صفحه ۵ / روزنامه اطلاعات / شماره ۲۲۳۵۹ / ۱۱ آذر ۱۳۸۰ / صفحه ۱۸
- ۵۰) روزنامه همشهری / شماره ۲۵۹۵ / ۲۸ آذر ۱۳۸۰ / صفحه ۵

شایان ذکر است که مجوز فعالیت بیمه‌های خصوصی یک سال پیش از سوی مجلس شورای اسلامی صادر شد و تاکنون بیش از ۳۰ تقاضا از سوی افراد حقیقی و حقوقی بخش خصوصی مبنی بر راه‌اندازی شرکت بیمه به بیمه مرکزی ایران ارایه شده است.

گزارش‌های رسمی منتشره به نقل از مقامات بیمه مرکزی همچنین حاکی از آن است که سه پیشنهاد مبنی بر تأسیس شرکت بیمه توسط بخش خصوصی، آخرین مراحل بررسی را طی می‌کند. حوزه فعالیت این شرکت‌ها بیمه زندگی و غیرزندگی اعلام شده است.

شرکت بیمه دولتی شامل بیمه البرز، آسیا و دانا توسط نمایندگانی از سازمان خصوصی‌سازی، سازمان بورس اوراق بهادار و بیمه مرکزی تشکیل می‌شود، اما هنوز نتیجه‌ای از مذاکرات حاصل نشده است.

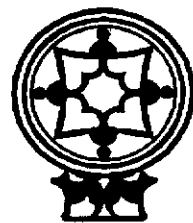
او نزدیک‌ترین زمان ممکن برای عرضه سهام شرکت‌های بیمه‌ای را ابتدای سال آینده اعلام کرد.

او گفت: براساس برنامه مصوب، از چهار شرکت فعال در بخش بیمه، سه شرکت خصوصی خواهند شد و تنها یک شرکت، یعنی بیمه ایران در مالکیت دولت باقی خواهد ماند.

کرد که بیمه مرکزی ایران با ارایه پیشنهادی به سازمان بورس اوراق بهادار، خواستار تسهیل شرایط ورود شرکت‌های بیمه به بورس شد.

مدیر عامل شرکت بیمه دانا افزود: خصوصی شدن سه شرکت بیمه دولتی از طریق عرضه سهام، به تصویب مراجع ذی ربط رسیده است، اما بررسی‌ها نشان می‌دهد که برای اجرایی شدن این سیاست در آینده‌ای نزدیک، لازم است تسهیلات ویژه‌ای برای ورود شرکت بیمه‌گر به بورس در نظر گرفته شود.

قاسمی گفت: در حال حاضر، جلسات بررسی خصوصی‌سازی سه

شرایط ورود شرکت‌های بیمه به بورس بررسی می‌شود

قاسمی، مدیرعامل شرکت بیمه دانا در یک گفتگوی مطبوعاتی اعلام

برگه اشتراک

تاریخ

نام و نام خانوادگی مشترک:

سن:

تخصصیات:

شغل:

شماره‌های درخواستی: از شماره تا شماره

نشانی پستی:

شماره تلفن تماس:

مشترک گرامی

* هزینه اشتراک مجله برای شش ماه ۱۸۰۰۰ ریال و برای یک سال ۳۶۰۰۰ ریال است. لطفاً هزینه اشتراک را به حساب بانکی شماره ۲۷۸۹۰۳۰۰۱ نزد شعبه سامان بانک تجارت (کد ۳۲۴) واریز کنید و فتوکپی رسید بانکی را همراه با برگه اشتراک تکمیل شده به نشانی زیر بفرستید:

تهران / خیابان حجاب / کوچه سوم / شماره ۱۳ / صندوق پستی: تهران / ۵۵۲۸-۱۴۱۵۵